

Den dåliga damfotbollsspelaren

Jonny Hjelm

Institutionen för historiska studier, Umeå universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/hjelm/hjelm070829.html
(ISSN 1652-7224), 2007-08-29

Copyright © Jonny Hjelm 2007. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Måndagen den 10 september inleds VM i fotboll i Kina. Klockan 20.00 möter regerande världsmästarna Tyskland Argentina i grupp A. Sverige återfinns i grupp B tillsammans med USA, Nigeria och Nord-Korea, och spelar sin första match klockan 20.00 dagen efter, den 11, mot Nigeria i Chengdu. Vi kan, enligt vissa experter, räkna med att få se ”taffliga dribblingsförsök, strumprullare, misslyckade inlägg och usla skott”. För det är nämligen kvinnor som spelar, och efter förra FIFA Women’s World Cup, 2003 i USA, framfördes denna framtidsutsikt av travexperten Per-Eric Malm på Dagens Nyheters debattsida inför Sveriges EM-kvalmatch mot Serbien/Montenegro. Malm skyndar sig att tillägga att fotbollsdamers inkompetens inte är ett svenskt fenomen, det gäller alla kvinnor som spelar fotboll. Ja, för hur ska man handskas med det faktum att Sverige tagit ett brons (1991 i Kina) och ett silver (2003 i USA) i de fyra FIFA-världsmästerskap som ägt rum.

Malms nedsättande omdöme om damfotboll citeras i Jonny Hjelmns artikel, skriven speciellt för idrottsforum.org, tillsammans med andra synpunkter av likartad karaktär, i syfte att ge en bild av det allmänna opinionsläget bland manliga fotbollstykare när det gäller kvinnor och fotboll. För att närmare undersöka validiteten i denna föreställning har Hjelm designat en komparativ studie av kvinnors och mäns kompetens som fotbollsspelare. I mångas ögon, förmodligen både mäns och kvinnors, är detta ett tvivelaktigt tillvägagångssätt. Inte kan man väl jämföra manliga och kvinnliga fotbollsspelare!? Hjelm argumenterar emellertid övertygande för sin design, och redovisar i detalj metodval och metodologiska överväganden. Han har studerat åtta mästerskapslandskamper, fyra för herrar (Tysklands-VM 2006) och fyra för damer (USA-VM 2003) på video, och räknat och jämfört felpass och långskott och dribblingar och annat som förevarit på planen. Resultaten, som offentliggörs här för första gången, kommer sannolikt att väcka stor uppmärksamhet, och hans analys av och diskussion utifrån undersökningen representerar en viktigt steg framåt för förståelsen av kvinnans position och status i idrottens, och mera specifikt fotbollens, värld.

”Damer kan inte spela fotboll”

Den moderna tävlingsinriktade damfotbollen har ofta kritiserats av män.¹ En av dem som var tidigt ute var prästen i Öxabäck som i slutet 1960-talet förklarade att

Här i prästgården är vi inte glada åt damfotbollen. Ingen ska tro att publiken kommer för att se på fotboll. Den kommer för att se på flickor. Fotboll är för hårt för flickor. Att Öxabäck har blivit föregångare på det här området är i n t e roligt.²

Andra kritiker menade att kvinnorna inte kunde spela fotboll. Det var helt enkelt dålig fotboll utan underhållningsvärde för dem som ville se vårdat passningsspel, distinkta avslut, snygga och respektlösa dribblingar och så vidare. De som var mer positiva framhöll att damfotbollsspelarna nyss börjat spela fotboll och att man fick ha lite tålamod. Med tiden skulle nog kvinnorna lära sig att spela fotboll. Man pekade också på den entusiasm som spelarna visade och att matcherna ofta var händelserika med många målchanser.³

”Kompetensargumentet” fortsatte att anföras mot damfotbollen under 1970-, 1980- och 1990-talen. Det användes också för att förklara varför så få gick på damfotbollsmatcherna (dålig fotboll = få åskådare), vilket i sin tur förklarade och legitimerade den dåliga mediabevakningen. Sammantaget påverkade detta damfotbollens ekonomi och spelarnas, föreningsarnas och ytterst Svenska fotbollförbundets möjlighet och vilja att satsa på damfotbollen.

Debatten om damfotbollsspelarnas kompetens pågår fortfarande bland den fotbollsinresserade allmänheten, i idrottsföreningarna och bland spelare och ledare. Hos publiken hörs kritiska kommentarer och jämförelser mellan män och kvinnor. Upprepade misstag av en enskild damfotbollsspelare, till exempel slarvigt slagna passningar, ses ofta som ett exempel på ett mer allmänt kompetensproblem inom damfotbollen, som ett uttryck för dess förmenta dålighet. När en herrfotbollsspelare gör misstag ses det istället som brister hos spelaren ifråga.

I olika diskussionsforum på Internet kritiseras damfotbollen, särskilt mycket och hästskt i samband med damfotbollsmästerskap, fotbollsgalor eller när medierna aktualiserat ämnet.⁴ Hösten 2003 förklarade travexperten Per-Eric Malm på *Dagens Nyheter*s ”DN-debatt” att ”Damer kan inte spela fotboll” och att det inte går att ”blunda för fakta: damfotbollsspelare är bedrövligt dåliga på fotboll”. Med anledning av damlandslagets förestående EM-kval match mot Serbien/Montenegro förklarade Malm:

Det enda man säkert kan säga är att vi kommer att få se en orgie i taffliga dribblingsförsök, strumprullare, misslyckade inlägg och usla skott. Egentligen tofflar tjejerna iväg bollen mer än de skjuter. Detta är förstås inget specifikt svenskt, det gäller även

1 Artikeln har lästs och kommenterats av ett flertal personer som jag härmed vill tacka. Ett särskilt tack till Kenny Bränberg, statistiker och fotbollsinstruktör, Västerbottens FF, och till Ingvar Johansson, filosof och före detta fotbollstränare/lagledare Umeå IK.

2 Citatet hämtat ur Ebba Anderssons klippsamling (spelare i Öxabäcks IF:s damfotbollslag). Tyvärr saknas datum.

3 Jonny Hjelm, *Amasoner på planen. Svensk damfotboll 1965-1980*, Umeå 2004.

4 I *Aftonbladets* diskussionsforum (<http://diskutera.aftonbladet.se/WebX?50@117.qNnQ16AcJgm^1@.ee7f6e5>) fanns det oktober 2003-januari 2004 närmare 300 inlägg om fotbollslandslaget insats vid VM i USA 2003.

tyskor, amerikanskor och alla andra tjejer världen över, det framkom med smärtsam tydlighet under VM [2003].

Varför lyckades då damfotbollspelarna enligt Malm ”nästan ändå alltid snubbla på bollen”? Jo, enligt honom berodde det på att bollen var ”pinsamt överdimensionerad”. Med bollstorlek nummer fyra istället för nummer fem så skulle bristerna avhjälpas. Några månader senare togs frågan om damfotbollspelarnas kompetens upp av SOK-rådgivaren Lars-Erik Sandler i tidskriften *Svensk Idrott*. Sandler menade att damfotbollspelarnas bristande kompetens berodde på att de tränade för lite. Sandler var bekymrad över att medierna ägnat så mycket uppmärksamhet åt ett damfotbollslandslag (VM 2003) som enligt honom bara hade tre ”elitidrottare”. Oförtjänt mycket uppmärksamhet hade också europamästarinnorna Umeå IK fått då spelarna i detta lag bara ”kommit upp till elitmotionsnivå”.⁵

Malm och Sinders kritiska synpunkter illustrerar en – menar jag – tämligen spridd uppfattning som går ut på att dagens (2000-talet) svenska damfotbollsspelare på elitnivå inte är i närheten av de manliga fotbollsspelare när det gäller bollteknik och speluppfattning och att det här är en delförklaring till att många ratar damfotbollen. Den låga värderingen av damfotbollsspelare och det genomslag den fått är också något som påverkar resursfördelningen inom svensk fotboll och damfotbollens möjligheter att hitta externt ekonomiskt stöd, till exempel sponsorer. Det är också tänkbart att den *dåliga damfotbollsspelaren* blivit en mytisk stereotyp som börjat leva ett eget liv. Det finns en uppenbar risk att flick- och damfotbollsspelare tillägnar sig denna bild och att det i sin tur påverkar deras målsättningar och prestationer. Den verkar också påverka fotbollsrelsen i stort. Att spela som en ”kär-ring” – fysiskt svagt och med dålig bollteknik – är ju, som etnologen Jesper Fundberg visat, ett ofta använt negativt värdeomdöme inom pojk- och herrfotboll.⁶

Två fotbollsmästerskap

I denna studie undersöks om damfotbollsspelare på elitnivå – som det påstås – ofta misslyckas med prestationer där bollteknik och speluppfattning sätts på prov. Slarvar de ofta med passningarna, missar de mål vid avsluten, fastnar de på motståndarna vid dribblingar? Jag har undersökt hur ofta landslagsspelarna misslyckades i sina ”aktioner” vid 2003 års damfotbolls-VM (att passa bollen till en medspelare är en typ av ”aktion”, mer information senare om de aktioner som ingår i studien). Det är en empirisk fråga som bör vara möjlig att mäta, inte minst om man ska tro Malm som hävdade att misslyckandena framgick med ”smärtsam tydlighet”. Jag har också granskat de svenska landslagsspelarnas prestationer vid herrfotbolls-VM i Tyskland 2006. Avsikten är att se vilka eventuella skillnader som finns mellan dam- och herrfotbollsspelare.

Fyra matcher från vardera mästerskap ingår, dels damlandslagets tre gruppsspelsmatcher mot USA, Nordkorea, Nigeria och kvartsfinalmatchen mot Brasilien, dels herrlandslagets tre gruppsspelsmatcher mot Trinidad/Tobago, Paraguay, England och 8-delsfinalmatchen

5 Per-Eric Malm, ”Damer kan inte spela fotboll”, *Dagens Nyheter*, 13/11 2003; Lars-Erik Sandler, ”För stort mediautrymme”, *Svensk Idrott*, nr 1 2003.

6 Jesper Fundberg, *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*, Stockholm 2003.

mot Tyskland. Matcherna har analyserats med hjälp av video. Det empiriska underlaget utgörs av drygt 2400 aktioner för damerna och drygt 2800 aktioner för herrarna.

Mina resonemang och slutsatser baseras utöver empirin på idrottsforskning men också på reflektioner jag gjort som fotbollsintresserad sedan 1970-talets början. Under de senaste tio åren har jag dessutom haft ledaruppdrag inom västerbottnisk flick- och damfotboll vilket givit nya erfarenheter och insikter men också fördjupat intresset för hur ”man” ser på herr- och damfotboll.⁷

Det är viktigt att framhålla att en fotbollsmatch givetvis värderas utifrån annat än spelarnas individuella bollteknik och speluppfattning. Det gäller inte minst nuförtiden då internationella turneringar och kvalmatcher utvecklats till spektakulära evenemang med anspråk på att ge något även till den som kanske inte är så intresserad av fotboll. Det egna lagets coachning och spel kan också uppfattas som ett ”taktiskt mästerverk” och njutbart trots att taktiken gick ut på att förstöra allt välordnat spel. Men dessa och liknande aspekter har inte beaktats här. För att undvika missförstånd bör det också nämnas att man naturligtvis kan föredra herrfotboll framför damfotboll på samma sätt som att en del föredrar te framför kaffe, eller ishockey framför bandy. Smaken är som bekant olika, också bland dem som konsumerar idrott. Å andra sidan skadar det inte att då och då prova något nytt och då göra detta på ett nyfiket och fördomsfritt sätt.

Kan dam- och herrfotboll jämföras?

Ett skäl till att damfotboll sedan 1960-talets slut engagerat många är fotbollens maskulina prägel. Kvinnor och flickor på en fotbollsplan var länge något helt främmande. Att jämföra herr- och damfotboll blev därför en reflexmässig reaktion hos dem som såg damfotboll för första gången. Herrfotbollen var en självklar referenspunkt. Fotbollens status som ”kungen bland idrotter”, nationellt och globalt, är också viktig i sammanhanget. Förhållanden inom svensk fotboll engagerar mer än motsvarande inom relativt små lagidrotter som bandy, volleyboll eller basket.

Det här betyder också att det funnits många män som ansett sig kompetenta att värdera fotbollspelares prestationer, då de själva spelat fotboll och följt idrotten från åskådarplats länge. De visste till exempel hur ett riktigt volleyskott skulle se ut och upplevas. Det var dessutom möjligt, till skillnad från exempelvis ett hundrameterslopp i löpning, att visuellt uppfatta skillnaderna mellan männens och kvinnornas prestationer. Resonemanget förutsätter naturligtvis att kvinnor och män inte tävlar mot varandra i samma lopp. Under 1960- och 1970-talen var också många damfotbollsspelare oerfarna och hade inte tränat systematiskt under ungdomsåren och de flesta låg kunskapsmässigt långt efter herrfotbollsspelarna. Det var med andra ord inte svårt att se att spelet på planen avvek från det man var van att se. Dessa aspekter är ytterligare några skäl till att damfotbollsspelares prestationer värderats, kommenterats och jämförts med de manliga motsvarigheterna på ett sätt som inte gällt för andra kvinnliga idrottsutövare.

⁷ Mariehem SK, Umeå, med huvudsaklig inriktning på barn- och ungdomsfotboll. I skrivande stund spelar representationslagen på herr- och damsidan i division III och föreningen har bland annat fostrat spelare som Hanna Ljungberg, Therese Kapstad och Mikael Dahlberg.

Hyllade och omtyckta elitidrottare respekteras därför att deras prestation, i någon mening, *imponerar* på omgivningen. Idrottare kan uppfattas som modiga, på gränsen till dumdristiga (till exempel backhoppare) eller som extremt träffsäkra (till exempel lerduveskyttar). Idrottsutövare med framgångar i numerärt sett stora idrotter imponerar och respekteras därför att deras prestation framstår som mer märkvärdig då konkurrensen, på grund av det stora antalet utövare, är tuffare (till exempel långdistanslöpare och fotbollspelare). Många gånger imponerar också den träningsmängd som antas ligga bakom prestationen ifråga (till exempel friidrottens sju- och tiokampare).

Hur är det då med damfotbollen? Enligt min mening imponeras många män *inte* av damfotbollsspelarnas prestationer eftersom de *själva presterar, eller tidigare presterat, ungefär lika bra*. Så upplevs det medvetet eller omedvetet. Att kvinnor på friidrottsarenorna hoppar kortare (längdhopp) och lägre (höjdhopp) än män och i störtloppsbacken åker några sekunder långsammare än män, påverkar inte manliga betraktares värderingar på samma sätt eftersom de *själva inte* (med några få undantag) kan hoppa omkring sju meter i längd, två meter i höjd eller vågar kasta sig utför Åres störtloppsbacke.

Det verkar också som om en del män provoceras av damfotbollsspelarnas och ledarnas krav på mer resurser och uppmärksamhet i media och med anledning av detta nedvärderar damfotboll och då särskilt spelarnas kunnande. Syftet har varit att ge damfotboll dess ”rätta värde”. Den outtalade utgångspunkten är att det skulle finnas en objektiv värdeskala där idrottsutövare kan inplaceras.

En vanlig ståndpunkt, inte minst bland dem som velat stödja damfotbollen, har alltsedan 1960-talets slut varit att damfotbollen ska värderas *utan* sneglande på herrfotbollen. Dam- och herrfotboll *kan inte* jämföras – sägs det – vilket dock är en självmötsägelse då det förutsätter att en jämförelse redan gjorts. Men förmodligen menas att dam- och herrfotboll *inte bör* jämföras. Likadant förhåller det sig med flick- och pojkfotboll. Det är oklart varför man inte bör göra dessa jämförelser. Ibland påstås att dam- och herrfotboll är så *olika* (”två olika idrotter”) att de av detta skäl inte bör jämföras. Det är riktigt att systematiska jämförelser, för att vara meningsfulla, förutsätter en viss grad av likhet hos det som ska jämföras, men olikheterna mellan dam- och herrfotboll är enligt min mening inte så stora att jämförelser inte är meningsfulla.

Motviljan mot att jämföra idrottande kvinnor och män finns inte bara inom fotbollen, det tycks gälla generellt inom idrotten. Idrottsforskaren Håkan Larsson har uppmärksammat idrottens könsrättsliga ”jämförelsetabu” som bland annat yttrar sig så att män och kvinnor gärna kan syssla med samma idrotter men att de *inte* ska tävla mot varandra. Vi har följaktligen särskilda tävlingsklasser för kvinnor och män. Det finns undantag men de är få (galoppporten till exempel). Larsson menar att det utöver detta särhållande finns ett allmänt tabu mot könsrättsliga jämförelser inom idrotten eftersom ”naturen har skapat oss olika”. På detta sätt skapas och förstärks i och genom idrott könsrättsliga stereotyper. Larsson noterar dock att idrottens jämförelsetabu inte tycks gälla när sådana som golfaren Annica Sörenstam utmanar den manliga världseliten. Då hyllas hon som beundransvärd och som ett föredöme för andra kvinnor. Larsson menar att detta, och liknande exempel inom andra idrotter där kvinnor utmanat män, öppnar för andra tolkningar av jämförelsetabut:

Kvinnors och mäns idrottsprestationer ska inte jämföras, såvida inte kvinnorna presterar lika bra som män, då går det bra att jämföra. Eller för att vända på resonemanget:

Talet om att kvinnors och mäns idrottsprestationer inte ska jämföras är endast giltigt då kvinnors prestationer är för dåliga för att mäta sig med mäns prestationer.⁸

Prestationer och gemenskap

Damfotbollen var under 1970- och 1980-talen inne i en snabb uppbyggnadsfas och det handlade om att konstruera nationella seriesystem och organisera ledar- och spelarutbildningar som främjade kompetensutvecklingen och formerandet av en vassare elit. De brister som fanns vad det gällde bollteknik, speluppfattning och fysik förklarades med att damfotbollen fortfarande var förhållandevis ”ung” och att det ytterst var en resursfråga.⁹

En annan argumentationslinje lyfte fram damfotbollens särart, att den kanske fotbollsmässigt var sämre men att det inte gjorde så mycket då det fanns så mycket annat bra, intressant och värdefullt. Kvinnor sades också prioritera annat än sina manliga motsvarigheter. Idrottspedagogen Eva Olofsson visar i sin studie av damfotbollen vid 1980-talets mitt att skillnaderna mellan dam- och herrfotboll bland annat ansågs bero på den ”kvinnliga sociala särarten”. Mäns och kvinnors motiv till att idrotta skilde sig åt, menade till exempel ledare och spelare inom damfotbollen. ”Kvinnor sätter det sociala motivet först, i jämförelse med herrarna som sätter prestationsinriktade motiv först.”¹⁰ Det här ledde bland annat till att kvinnor inte var beredda att lägga ned samma tid och energi på sin idrott som män och att utvecklandet av idrottsliga färdigheter och att prestera bra, i betydelsen vinna matcher, inte värderades lika högt.

Det är svårt att veta något säkert om hur utbredd denna könsmissiga särartside var inom till exempel dåtidens damfotbollselit, och om man ansåg att ”annorlundaheten” var medfödd eller socialt förvärvat. Det kan också, åtminstone i viss utsträckning, ha rört sig om en defensivt präglad retorik bland spelare och ledare när damfotbollskritikerna skulle bemötas. Talet om damfotbollsspelarnas sociala, relationsorienterade motiv och prioriteringar bidrog hur som helst till att konstruera damfotbollen som i grunden annorlunda än herrfotbollen och till att befästa den bild som funnits sedan 1960-talets slut; en sport där ivriga och entusiastiska kvinnor i klump jagade bollen och där någon ibland fick iväg en tåfjutt mot målet.

Nyare undersökningar tyder på att könsmissiga särartsideer lever kvar inom fotbollen, om än kanske inte i lika stor utsträckning som tidigare. Sociologen Elisabet Apelmos studie (2004-2005) av MFF:s dam utvecklingslag (15-18 år) visar att spelarna satsar mycket tid och kraft och att en del hoppas kunna ta en plats i landslaget i framtiden. Det rör sig om ”oerhört målmedvetna” individuella satsningar. Samtidigt betonar Apelmos informanter att det är viktigt att ha kul, känna gemenskap och att samarbetet inom laget fungerar. Deras resonemang och argument påminner om de som förekom tidigare inom damfotbollen. Apelmos informanter tycks dock intressant nog medvetna om att det här är något *de lärt sig* och att jämnåriga pojkar samtidigt lärt sig något annat. Av tränare och andra har flick-

8 Håkan Larsson, ”Sörenstam utmanar tankar om rättvisa”, *Aftonbladet* 26/5 2003.

9 Hjelm 2004.

10 Eva Olofsson, *Har kvinnorna en sportlig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*, Umeå 1989, s 180.

orna fostrats att prioritera sociala värden medan pojkarna i första hand lärt sig att prioritera individuell kompetensutveckling och att de själva har ett ansvar, till exempel att träna extra på fritiden.

En av Apelmos informanter, Erika, förklarade att hon slagits av skillnaderna mellan pojk- och flicklagstränare när hon, för att få tuffare och bättre träning, i 15-årsåldern tränade i både ett pojk- och flicklag. Båda lagen tränades av män. Flicklagstränaren var ”snäll mot alla” och undvek att öppna kritiserat spelare. Han var vidare mån om att alla spelare skulle få spela och detta var viktigare än en eventuell vinst för laget. Pojklagstränaren agerade på ett motsatt sätt och tillrättavisade till exempel inför hela laget spelare som gjort fel. Erika föredrog för sin personliga del tränare som låg någonstans mittemellan dessa två yterligheter. Samtidigt såg hon här en tänkbar förklaring till varför pojkfotbollsspelares individuella kompetens är bättre än den man hittar hos jämnåriga flickor.

Man [flickor] lär sig att det måste vara kul. Man kanske spelar bara för att umgås med folk. Killarna är mer att om man är dålig och får höra det, det är många som slutar då. Men då blir det verkligen så att de som blir kvar och tål att höra det, de blir också mycket bättre än vad tjejerna blir. [...] Jag tror det kan vara därför som killarna håller en högre nivå redan när de kommer upp i 15-årsåldern. För de får höra vad de gör för fel tidigare än tjejerna får.¹¹

Speluppfattning och funktionell teknik

Individens fotbollskompetens kan brytas ned till tre ”delkompetenser”: fotbollsteknik, speluppfattning och fysik. (Jag bortser här från mental och social kompetens som också påverkar fotbollsspelares prestationer.) Fysik inkluderar sådant som snabbhet, uthållighet, styrka och smidighet. Fotbollsteknik definieras som förmågan att behärska bollen med olika kroppsdelar.

Det finns, som jag ser det, ingen biologiskt given skillnad mellan män och kvinnor ifråga om fotbollsteknik och speluppfattning. Med samma träning från barndomen — kvalitativt och kvantitativt — blir de bästa männen och de bästa kvinnorna lika bra i detta avseende. Den statistiska spridningen av förmågan inom de båda könen bör bli ungefär lika stor. Men med fysiken förhåller det sig annorlunda eftersom det finns en biologiskt given skillnad. Med samma träning från barndomsåren blir de bästa männen starkare och snabbare än de bästa kvinnorna. Men eftersom det inte är en generell utan en statistisk sanning, kommer också de snabbaste och starkaste kvinnorna att vara snabbare och starkare än flertalet män.

I fotboll har fysiken stor betydelse och denna delkompetens slår ut fotbollsteknik och speluppfattning. Det är därför många av damfotbollens elitlag tränar upp tempo och hårdhet i närkampsspelet i matcher mot pojklag (15–16 år). Det är också därför som pojklag (15-16 år) och herrlag i division fyra brukar vinna över de allra bästa damfotbollslagen.

---

¹¹ Elisabeth Apelmo, ”Från det att jag var liten har det alltid varit boll”, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 2005, s 7. Förkortad version publicerad på Internet. www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 5/10 2005.

Pojkarna/männen vinner närkamperna, och i löpdueller, till exempel när bollen lyfts upp bakom damlagets backlinje, springer de ifrån kvinnorna och hamnar i frilägessituationer.

Fysiken kan givetvis som andra kompetenser tränas upp, men det gäller i ännu högre grad fotbollsteknik och speluppfattning. Den här grundsynen präglar också Svenska Fotbollförbundets utbildningar. I SvFF:s tränarutbildningar betonas vikten av att ge spelarna, särskilt när det rör sig om barn- och ungdomar, god fotbollsteknik. I åldern 10-12 år är detta extra viktigt då det är under dessa år som grunden för en framtida god teknik läggs. ”En bra teknik är dock inte ett självändamål” och därför betonas att spelarna ska kunna omsätta och använda tekniken i spel (så kallad funktionell teknik).¹² Detta är viktigare ju äldre man är. Vid anfallsspel är fotbollsteknik tillsammans med god speluppfattning av avgörande betydelse. Ett bra passningsspel förutsätter att bollhållaren kan slå en väl avvägd passning, helst med båda fötterna, men också att passningsmottagaren kan möta, ta emot, täcka bollen och vända upp så att bollen kan behållas inom laget. Det är extra viktigt att det första tillslaget blir bra. Första tillslaget kan vara en passning vidare på ett tillslag eller så rör det sig om ett medtag snett framåt vilket fungerar som en förberedelse för ett avslut eller en passning vidare eller så ger det bollmottagaren möjlighet att driva bollen själv vidare framåt. Men en god funktionell fotbollsteknik är inte mycket värd om man har dålig speluppfattning, vilket är en kompetens som beskrivs på följande sätt i SvFF:s utbildningsmaterial.

Utöver det tekniska kunnandet fordras också att spelarna kan **bedöma och värdera** olika spelsituationer och att de kan **fatta kloka beslut** om vad de ska göra. Bollhållaren måste kunna välja rätt passning. Detta innebär att han eller hon snabbt ska värdera med- och motspelares positioner för att sedan besluta om vilken passning som är den bästa.¹³

Metoden

I föreliggande studie har ett observationsprotokoll använts vid bedömningen av spelarnas prestationer. Observationsprotokoll har använts länge inom fotbollen. I slutet av 1940-talet började tyska fotbollstränare använda observationsprotokoll för att bedöma fotbollsspelares prestationer i olika avseenden, till exempel tekniskt och taktiskt kunnande. En längre spelsekvens, ett händelseförlopp, bröts ned i mindre moment eller aktioner (egentligen ”aktionskategorier”) som passning, skott på mål och bedömdes som negativa eller positiva beroende på utfallet (skott utanför mål var till exempel en negativ aktion).¹⁴

Efter sammanställning och analys användes underlaget för att förbättra spelarnas och ytterst lagens prestationer. Vid den här tidpunkten rörde det sig om direktregistrering som var en svår och resurskrävande arbetsmetod (så kallad ”on-line full-version”). Med videons genombrott under 1970-talet underlättades registreringen då man i efterhand kunde koda och analysera prestationerna (så kallad ”off-line bedömning”). Datorns genombrott och

¹² Grundkurs för fotbollstränare, SvFF Stockholm 2000, s 15.

¹³ Ibid, s 8.

¹⁴ John Jansson, Norbert Rohweder, ”Kompass – med notation”, *Svensk Idrottsforskning*, nr 2 1997.

ökade användbarhet under 1980-talet gav nya möjligheter att analysera matcher och under de senaste 15 åren har utvecklingen på film- och datorteknikområdet gjort det möjligt för resursstarka fotbollslag att koda, bearbeta och analysera under pågående match.¹⁵

Denna studie baseras på en modifierad variant av observationsprotokollet ”Kompass” som utarbetats av idrottspsykologer vid Umeå universitet. Kompass användes för att analysera hur fotbollspelares psykiska tillstånd, i synnerhet deras stresstålighet, påverkade deras prestationer. I den här studien har Kompass modifierats något för att passa mitt syfte. Aktioner där spelarna var utan boll, men kämpade om att erövra den, ströks till exempel. Det var inte heller viktigt för mig att notera vilken spelare det rörde sig om.

Undersökningen behandlar de svenska spelarnas prestationer. Motståndarnas prestationer, som kan vara nog så bländande och underhållande, inkluderas alltså inte. Inte heller prestationer som TV-producenterna av olika skäl undanhållit tittarna. Detta inträffade oftast då producenten visade någon dramatisk sekvens i repris samtidigt som spelet satts igång (oftast missades på detta sätt insparkar, frisparkar på mittplan etc).

Mitt observationsprotokoll ligger nära det som Svenska Fotbollförbundet utvecklat och som sprids via tränarutbildningar.¹⁶ Här åsyftas det ”analysprotokoll” som tagits fram för tränare när de ska bedöma individuella spelares prestationer under matcher. Förbundets definitioner av ”lyckade” och ”misslyckade” aktioner liknar dem jag tillämpat. Den största och viktigaste skillnaden är att SvFF:s analysprotokoll inte tar med de närmaste motståndarnas position, det vill säga vilken grad av press bollhållaren/bollmottagaren är utsatt för (mer om denna aspekt nedan).

En viktig komplikation i föreliggande studie är att lagets taktik, liksom motståndarnas val av taktik, påverkar spelarnas prestationer och utfallet. Möjligheten att lyckas, eller omvänt, risken att misslyckas, påverkas av prestationens svårighetsgrad. Desto svårare prestation, ju större är risken att misslyckas. Det här gäller till exempel passningsspelet. Andelen felpass är högre hos ett fotbollslag som satsar på snabba omställningar och att med långa passningar söka medspelare högt uppe på motståndarnas planhalva i syfte att direkt eller indirekt förlägga spelet där (genom att vinna s.k. andrabollar). Andelen felpass är omvänt lägre för lag som valt att satsa på ett tålmodigt kortpassningsspel där anfallen oftast går från backlinje till mittfält och vidare till forwards (vilket givetvis inte utesluter snabba och oväntade tempoändringar inklusive långa passningar). Jag återkommer till den här problematiken nedan i avsnittet om ”manpress”, ”halvdistanpress” och ”distanpress” samt i slutdiskussionen.

Aktioner, avsikter och utfall

Med aktioner avses till exempel passningar, bollmottagningar, skott på mål och dribblingar. Jag har analyserat vad en spelare har för avsikt med bollinnehavet, samt då en spelare tagit emot en passning från en medspelare. Ett undantag är ”rensning” då spelarens avsikt – i en ”farlig situation” i eller nära eget straffområde – är att temporärt hejda motståndarlaget genom att spela bort bollen utan tanke på att bygga upp eget anfall eller bollinnehav. För-

---

¹⁵ Ibid.

¹⁶ *Instruktionsbok i fotboll*, SvFF Stockholm 2004, s 29-30.

svarsspelet, individuellt och kollektivt, har som framgång inte analyserats.¹⁷ Rensning medtogs då det är en viktig men också svår individuell prestation i trängda lägen, misslyckanden blir inte sällan uppmärksammade ”snedsparkar”.

Utfallet för varje aktion har noterats med ett minus (negativt utfall) eller ett plus (positivt utfall). Det här förutsätter i sin tur att spelarnas intentioner framgår, eller rättare sagt, att jag på ett riktigt sätt tolkat spelarens avsikt. Enligt min mening är det inte så svårt som det kanske låter. En spelare med boll visar ganska tydligt om han/hon ska passa bollen, skjuta, dribbla osv. Lite mer komplicerat är det att bedöma aktioner där spelare tvingades agera snabbt, kreativt och under stress. Vid osäkerhet har jag sett sekvenserna om och om igen. Svårast har det varit avgöra om en spelare, i ett trängt läge nära eget straffområde, avsett att göra ett långt pass till en avlägset belägen forward eller om det rört sig om en ”rensning”. Nickdueller har också ibland varit svårbedömda då vunna nickdueller – bollen passas (nickas) under fysisk närkontakt (”manpress”) till en medspelare med ett tillslag – klassificeras som ett lyckat och avsiktligt pass trots att det många gånger är tämligen slumpartat vart bollen hamnar efter en nickduell. Det här gäller särskilt vid insparkar eller långa passningar med osäker adress (med den huvudsakliga avsikten att flytta upp spelet). Å andra sidan premieras i min bedömning spelare med bra spänst, tajming och förmåga att i svåra lägen passa bollen med nick till närliggande medspelare.

Det framtagna observationsprotokollet innehåller fem övergripande aktionstyper, nämligen: *passning*, *bollmottagning*, *dribbling*, *avslut* och *fasta situationer*. Några aktionstyper har för analysens skull brutits ned i underkategorier. Passning har underkategorierna ”långa”, ”korta” och ”passning med ett tillslag” och fasta situationer har underkategorierna ”inspark”, ”inkast”, ”hörna” och ”frispark”. I resultatredovisningen kommenteras aktionstyperna närmare, bland annat hur jag dragit gränsen mellan långa och korta passningar.¹⁸

Manpress, halvdistanpress och distanspress

Matchsituationen påverkar i hög grad fotbollsspelarnas prestationer. Det gäller inte minst motståndarnas positioner och rörelser i förhållande till bollhållaren eller den som är i färd att ta emot en passning. Motståndarens press i varje aktion (utom dom fasta aktionerna) har därför granskats och noterats och klassificerats i tre olika kategorier. Huvuddragen i denna modell är hämtad från Kompass. Kategorierna är ”manpress”, ”halvdistanpress” och

17 Analysarbetet skulle bli ännu mer tidsödande och dessutom är det svårare att analysera detta på video då det kollektiva samspelet är ännu viktigare än i anfallsspelet och detta oftast inte framgår i sin helhet i TV-sändning.

18 Här bör också nämnas att mitt observationsprotokoll innehöll ytterligare information och att aktionstyperna bröts ner i ännu fler underkategorier. Under *passning* fanns också underkategorierna ”djupledspass”, ”crosspass” och ”bakåtpass”. Ett skäl till att dessa uppgifter inte redovisas här var svårigheterna att dra gränsen mellan djupleds-, cross- och bakåtpass (dessa underkategorier noterades bara vid ”långa pass”) då passningarna slogs diagonalt över planen. Inlägg noterades med ett kryss mellan djupleds- och crosspass. Inläggen kan alltså sägas ha tillkommit som en underkategori, under arbetets gång, utan status som egen ”underkategori”. I resultatredovisningen finns inte heller data om antalet motståndare som dribblats eller drivits förbi då det ytterst sällan rörde sig om fler än en motståndare (notationssystemet hade underkategorierna ”en”, ”två” och ”flera motståndare”). Mitt protokoll innehöll även uppgifter om vart på planen spelaren befann sig vid varje aktion. Fotbollsplanen var indelad i tre lika stora zoner där A var den tredjedel som var närmast det egna målet. Dessa uppgifter har dock inte använts i analysen.

”distanspress”. Aktioner under manpress var situationer då motspelaren/motspelarna (det kan var flera) var i fysisk närkontakt med svensk spelare men också då de befann sig på fyra-fem meters avstånd, i rörelse mot bollhållaren/bollmottagaren. Aktioner under halv-distanspress var situationer då motståndaren/motståndarna befann sig på mellan fem-sex meter och upp till tio-femton meters avstånd. Vid dessa aktioner hade de svenska spelarna i allmänhet möjlighet att titta upp och värdera vad han/hon skulle göra med bollen. Vid distanspress var pressen nära nog noll och man hade god tid på sig. Distanspress förekom i allmänhet då bollen var på svensk planhalva och spelades i backlinjen eller mellan backar och målvakt.

Kort om matcherna

En jämförelse av detta slag förutsätter att matcherna är likvärdiga, att det rör sig om tävlingsmatcher av ungefär samma karaktär. I detta fall är det som framgått åtta världsmästerskapsmatcher, gruppspelen plus två direkt avgörande matcher (kvartsfinal och en 8-delsfinalmatch). Inramningen och övriga omständigheter liknar varandra även om ett herrfotbolls-VM kommersiellt, publikt och medialt är ett betydligt större evenemang.

Damlandslagets öppningsmatch mot de regerande världsmästarna USA var en hård fysisk match i högt tempo där Sverige hade svårt att få till något ordnat spel. USA spelade sig ofta ur Sveriges höga press och anföll snabbt och med många spelare. Sveriges mittfält tvingades delta mycket i det defensiva arbetet och såg ut att varken orka eller hinna upp för att delta i de offensiva framstötarna. Det här bidrog till att anfallen blev korta och relativt få. Sverige anföll vanligen genom att slå långa bollar till Hanna Ljungberg eller Victoria Svensson. Förlust med 1-3. I nästa match mot Nordkorea fungerade det svenska spelet bättre, inte minst mittfältet som tog tag i spelet och utmanövrerade det nordkoreanska mittfältet. Även denna match gick i högt tempo. Sveriges anfallsspel gick som i föregående match ut på att nå våra forwards med långa passningar. Vinst för Sverige med 1-0. Sveriges tredje gruppsspelsmatch vanns övertygande med 3-0 även om det första målet dröjde en bit in i andra halvlek. Nigeria pressade inte särskilt högt och matchen spelades i ett lågt tempo. Stundtals slarvigt passningsspel från båda lagen. I kvartsfinalen mot Brasilien spelade Sverige lugnare och med större självförtroende där vårt aggressiva och fysiska försvarsspel störde motståndarna. Sveriges spel påverkades positivt av ett tidigt ledningsmål (23 min). Kvittering före pausvilan på straff. Seger med 2-1 sedan Malin Andersson gjort ett snyggt frisparksmål i andra halvlek.

Sveriges länge emotsedda premiärmatch mot Trinidad-Tobago vid 2006 års herrfotbolls-VM slutade med 0-0 efter en märkligt händelselös match. Sverige skapade i och för sig en del målchanser men lyckades inte göra mål. Stort bollinnehav för Sverige vilket bland annat berodde på en utvisning för T/T i början av andra halvlek. I Sveriges andra gruppsspelsmatch mot Paraguay fungerade spelet bättre än mot T/T och man dominerade spelet. Man hade dock svårt att tillvarata målchanserna samtidigt som Paraguay hela tiden var farliga framåt. Sverige anföll med hela laget och kom ofta runt på kanterna, antingen efter fina individuella prestationer eller så efter kombinationer med ett tillslag. Sverige segrade till sist efter nickmål av Fredrik Ljungberg i 88:e minuten. Sverige var klara för slutspel förutsatt

att man spelade oavgjort eller segrade mot England (sista gruppsspelsmatchen). Man hade t o m råd med en knapp förlust om inte T/T samtidigt vann stort mot Paraguay. Sverige hade inledningsvis svårt med Englands snabba och fysiska spel och låg under med 0-1 i paus. I andra halvlek kom en uppryckning, med ett mer ordnat och distinkt passningsspel och matchen slutade 2-2 efter en sen kvittering av Henke Larsson. Sverige var också farliga på fasta situationer. Sveriges 8-dels match mot värdnationen Tyskland startade i ett rasande tempo. Det svenska försvarsspelet hade under första halvlek stora problem med tyskarnas snabba passningsspel och distansskott. Efter tolv minuter ledde Tyskland med 2-0 och svenskarna hade fått en mardrömsöppning. Möjligheterna att vända matchen till seger försvann definitivt när Teddy Lucics utvisades i slutet av första halvlek. Tyskarna bevakade ledningen och vann med 2-0 och Sveriges deltagande i 2006 års herrfotbolls-VM var över.

Resultat

Varje match omfattade mellan 600-800 aktioner, dammatcherna i genomsnitt 607 aktioner och herrmatcherna i genomsnitt 708 aktioner. Totalt innehöll damernas matcher 2428 aktioner och herrarnas 2832 aktioner. Skillnaden beror bland annat på att herrlandslaget slog betydligt fler korta pass än damlandslaget (1138 att jämföra med damernas 804 korta pass). Inte sällan startades herrlagets anfall med ett tålmodigt kortpassningsspel mellan backar och mellan backar och mittfältare. I herrarnas matcher mot Trinidad/Tobago och Paraguay hade man också ett relativt stort bollinnehav (omkring 60%) vilket resulterade i ett stort antal aktioner. I matcherna mot Tyskland och England, som var betydligt intensivare och där de svenska herrarna hade svårt att erövra och behålla bollen, var bollinnehavet lägre och följaktligen också antalet aktioner färre (Ty 614 och Eng 618).

Tabell 1. *Aktioner fördelat på aktionstyper, antal och procent. Även aktioner med negativt utfall, antal och procent.*

	Kvinnor	Män
Aktioner, totalt	2428	2832
Passningar	1319 (54%)	1527 (53%)
Mottagningar	635 (26%)	904 (31%)
Dribbling	143 (5%)	112 (3%)
Avslut	75 (3%)	69 (2%)
Fasta situationer	256 (10%)	220 (7%)
Aktioner med negativt utfall	719 (29%)	560 (19%)

Andelen passningar av det totala antalet aktioner var i stort sett lika stor medan damerna dribblade lite oftare och även tog något fler avslut. Detsamma gällde antalet och andelen fasta situationer. Antalet mottagningar var bland herrarna betydligt högre vilket förklaras

med att damerna oftare valde att spela med ett tillslag (mer information om ”ett tillslag” nedan).

Av damfotbollsspelarnas 2448 aktioner var 719 negativa (29%) i den meningen att spelarna vid dessa drygt 700 aktioner misslyckades med sin avsikt att passa, dribbla eller vad det nu rörde sig om. Herrfotbollsspelarnas aktioner lyckades bättre då 560 aktioner, av totalt 2832, misslyckades (19%).

I vissa matcher lyckades spelarna bättre än i andra, vilket också kan sägas om halvlekarna. I herrlandslagets första halvlek mot Trinidad/Tobago misslyckades man med 101 av 385 aktioner (26%). Bästa utfallet hade man i andra halvlek i samma match, 71 misslyckade aktioner av totalt 493 (14%). Sverige hade under denna halvlek stort bollinnehav samtidigt som man inte utsattes för hög eller hård press. Det här berodde delvis på att en av T/T:s spelare i början av andra halvlek utvisats. Motsvarande siffror är för damlandslagets del andra halvlek mot Nordkorea där 106 av 312 aktioner misslyckades (33%) medan den bästa var första halvleken mot Brasilien då 74 aktioner misslyckades av totalt 282 (26%).

Tabell 2. *Korta och långa passningar samt negativt utfall, antal och procent*

	Kvinnor	Män
Passningar, totalt	1319	1527
Långa passningar	515 (39%)	389 (25%)
Korta passningar	804 (61%)	1138 (75%)
Passn., negativt utfall,	442 (33%)	328 (21%)
Passn., negativt utfall, långa	235 (45%)	154 (39%)
Passn., negativt utfall, korta	207 (25%)	189 (16%)

Med långa passningar avses dem som slås till medspelare på omkring 15-20 meters avstånd eller längre (kortare pass har följaktligen definierats som korta pass). Jag följer här SvFF:s analysprotokoll som drar gränsen mellan långa och korta pass vid 15 meter. Att jag har en glidande skala, 15 till 20 meter, kan uppfattas som oprecist men beror på att det ibland var svårt att avgöra passningslängden. Det viktiga är dock, som jag ser det, att bedöma alla passningar på ungefär samma sätt, att vara så konsekvent som möjligt, vilket för övrigt också gäller andra svårbedömda aktioner med utrymme för subjektiva bedömningar.

Utkast från målvakt har klassificerats som passning, lång eller kort beroende på hur långt målvakten kastat bollen. Passning till spelare i offsideläge har klassificerats som en prestation med negativt utfall. Jag bortser här från att det kan vara mottagaren som misslyckats i sin löpning, han/hon kan till exempel ha startat löpningen för tidigt. Passningsspelet förutsätter som så mycket annat på fotbollsplanen kommunikation mellan två eller fler medspelare (verbalt eller genom till exempel kroppspråket). Passning som går fram till medspelare men där bollen i omedelbar anslutning förloras till motspelare på grund av en ojusthet – och domaren dömt frispark – har klassificerats som en prestation med positivt utfall. Samma bedömning har gjorts när en passning brutits av motståndare utan att erövra bollen som istället sparkats över långsidans linje eller kortlinje till inkast respektive hörna.

Tabell 3. *Mottagningar, dribblingar, avslut och negativt utfall, antal och procent*

	Kvinnor	Män
Mottagningar, totalt	635	904
Mottagningar, negativt utfall	99 (15%)	52 (5%)
Dribblingar, totalt	143	112
Dribblingar, negativt utfall	63 (44%)	54 (48%)
Avslut, totalt	75	69
Avslut, negativt utfall	40 (53%)	37 (53%)

Bollmottagning noterades bara när det rörde sig om *passningar från medspelare*, däremot inte när bollen oavsiktligt och av misstag spelats till svensk spelare av motståndare (avsiktligt "felpass" på grund av återupptaget spel efter avbrott för skada räknades dock som en prestation med positivt utfall). När bollen spelades vidare på ett tillslag noterades det som passning med ett tillslag och inte som en bollmottagning (därför noterades betydligt fler passningar än bollmottagningar). Bollmottagning inkluderade det som kallas "medtag" där man vid bollmottagningen i en rörelse tar med sig bollen, vanligen i sidled, snett framåt. Det avgörande, för att klassificerats som en aktion med positivt utfall, var att den svenska spelaren vid bollmottagningen hade kontroll över bollen och inte i omedelbar anslutning till mottagningen förlorade den till en motståndare. Ibland var det svårt att avgöra om ett negativt utfall berodde på den som passat bollen, om passningen till exempel var för löst slagen, eller om den tänkta mottagaren var för passiv och inte mötte bollen. Här eftersträvades dock som vid andra svårbedömda aktioner en konsekvent bedömning från min sida.

Dribbling klassificerades som prestation med positivt utfall när man med kroppsint eller på annat sätt, helt eller delvis kom förbi en motståndare. När det gäller "delvis" har jag bedömt om spelaren hamnat i ett bättre läge för ett pass eller avslut än före aktionen. Distansskott är skott från strafflinjen, och dess närhet, eller från längre avstånd. Skott eller nickar klassificerades som positiva om de placerades inom målramen (i ribba eller stolpe klassificerades som en prestation med negativt utfall). Om skottet täcktes av närstående motståndare räknades det som en negativ prestation, däremot inte om motståndarnas målvakt räddade eller utespelare rensade på eller i närheten av mållinjen.

Tabell 4. *Fasta situationer med underkategorier, även negativa utfall, antal och procent.*

	Kvinnor	Män
Fasta situationer, totalt	265	225
Fasta situationer, negativt utfall	56 (21%)	62 (28%)
Insparkar	44	52
Insparkar, negativt utfall	13 (30%)	23 (44%)
Hörnor	24	30
Hörnor, negativ utfall	12 (50%)	13 (43%)
Inkast	141	91
Inkast, negativt utfall	10 (7%)	11 (12%)
Frisparkar	56	52
Frisparkar, negativt utfall	21 (38%)	15 (29%)

Inkast har klassificerats som en prestation med positivt utfall om domaren bedömer inkastet som korrekt samt om bollen kastas till medspelare (med rimlig möjlighet att ta emot den eller spela den vidare med ett tillslag). Hörna har klassificerats som en prestation med positivt utfall när den direkt eller indirekt (andra och tredjebollar) påtagligt oroat motståndarlagets spelare (till exempel nick eller skott mot mål, dock ej nödvändigtvis inom målramen). Inkast och frisparkar in mot motståndarna straffområde har bedömts på samma sätt. Frisparkar har också klassificerats som prestationer med positivt utfall när bollen vid frisparken spelats till medspelare (med rimlig möjlighet att ta emot den eller spela den vidare på ett tillslag). Målvakternas insparkar klassificerades som prestationer med positivt utfall om de gick till en medspelare.

Tabell 5. *Aktioner under manpress (exklusive fasta situationer), antal och procent.*

	Kvinnor	Män
Aktioner med manpress, totalt/andel	1364 (62%)	1225 (46%)
Långa passn., slagna under manpress, totalt/andel	214 (41%)	37 (35%)
Korta passn., slagna under manpress, totalt/andel	566 (70%)	634 (55%)
Bollmottagn., under manpress, totalt/andel	353 (55%)	265 (29%)

Damfotbollsspelarna hamnade betydligt oftare än männen under manpress vilket torde vara en delförklaring till att de misslyckades oftare (se tabell 7 och 8 för mer information

om utfallet vid långa, korta passningar och bollmottagningar under manpress). Risken att misslyckas vid exempelvis ett bollmottag är större om man har en motspelare nära inpå sig, som omedelbart sätter hård press eller försöker erövra bollen, jämfört med situationer där motspelarna befinner sig längre från och kanske dessutom är passiv.

Tabell 6. *Passningar med ett tillslag, antal och procent. Även med negativt utfall.*

	Kvinnor	Män
Ett tillslag, totalt	632	549
Ett tillslag, andel av alla passningar	47%	35%
Ett tillslag, negativt utfall, totalt	278	161
Ett tillslag, negativt utfall, andel	43%	35%

Damfotbollsspelarna slog oftare passningar med ett tillslag vilket sannolikt är en delförklaring till den högre felprocenten när det gäller passningsspelet jämfört med herrarna. Spel med ett tillslag räknas som svårare än att spela bollen vidare efter mottagning/medtag.

Tabell 7a. *Korta passningar, positivt respektive negativt utfall under manpress respektive utan manpress, antal och procent.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	482 (51%)	467 (49%)	949 (100%)
Positivt utfall, kvinnor	406 (68%)	191 (32%)	597 (100%)
Negativt utfall, män	152 (80%)	37 (20%)	189 (100%)
Negativt utfall, kvinnor	160 (77%)	47 (23%)	207 (100%)

Tabell 7b. *Långa passningar, positivt respektive negativt utfall under manpress respektive utan manpress, antal och procent.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	39 (17%)	196 (83%)	235 (100%)
Positivt utfall, kvinnor	91 (33%)	189 (67%)	280 (100%)
Negativt utfall, män	98 (64%)	56 (36%)	154 (100%)
Negativt utfall, kvinnor	123 (52%)	112 (48%)	235 (100%)

Tabell 7c. *Andel korta passningar under manpress med positivt och negativt utfall.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	76	93	83
Negativt utfall, män	24	7	17
Totalt	100	100	100
Positivt utfall, kvinnor	72	80	74
Negativt utfall, kvinnor	28	20	26
Totalt	100	100	100

Tabell 7d. *Andel långa passningar under manpress med positivt och negativt utfall.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	28	78	60
Negativt utfall, män	72	22	40
Totalt	100	100	100
Positivt utfall, kvinnor	43	63	54
Negativt utfall, kvinnor	57	37	46
Totalt	100	100	100

Av tabellerna 7a–7d framgår som väntat att de flesta felpassen, både långa och korta, gjordes när spelarna i passningsögonblicket var under manpress. För kvinnornas del misslyckades exempelvis var fjärde kortpass och för männens del vart sjätte. Tabellerna 7c och 7d visar att en högre andel av kvinnornas passningar slagna då de inte var under manpress gick fel. Vid exempelvis korta passningar utan manpress misslyckades männen i 7 procent medan kvinnorna misslyckades i 20 procent av fallen, det vill säga, var femte kortpassning kvinnorna gjorde när de ej var under manpress misslyckades (mindre än vart tionde för männen).

Tabell 8a. *Bollmottagningar, positivt respektive negativt utfall under manpress respektive utan manpress, antal och procent.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	217 (25%)	635 (75%)	852 (100%)
Positivt utfall, kvinnor	270 (50%)	266 (50%)	536 (100%)
Negativt utfall, män	48 (92%)	4 (8%)	52 (100%)
Negativt utfall, kvinnor	83 (84%)	16 (16%)	99 (100%)

Tabell 8b. *Andel bollmottagningar under manpress med positivt och negativt utfall.*

	Manpress	Ej manpress	Totalt
Positivt utfall, män	82	99	94
Negativt utfall, män	18	1	6
Totalt	100	100	100
Positivt utfall, kvinnor	76	94	84
Negativt utfall, kvinnor	24	6	16
Totalt	100	100	100

Herrfotbollsspelarna lyckades oftare med bollmottagningarna jämfört med damfotbollsspelarna. Vid 94 procent av männens bollmottagningar är utfallet positivt jämfört med 84 procent för kvinnorna. En delförklaring är att damfotbollsspelarnas bollmottagningar gjordes efter att en medspelare slagit en lång passning (kvinnorna slog ju betydligt fler långa passningar, 515 mot 389 för männen). Långa passningar, särskilt högt slagna, är svårare att ta emot än dem som slås efter marken. När det gäller mottagningar under manpress misslyckades männen i 8 procent av fallen (48 av 265 mottagningar), medan motsvarande siffra för kvinnorna är 24 procent (83 av 353 mottagningar). Granskar vi bollmottagningar när spelarna inte är under manpress misslyckades kvinnorna i sex procent av fallet och männen i endast en procent av fallen. Misslyckade bollmottagningar där spelaren *inte* är under manpress är den typ av misslyckanden som på elitnivå brukar uppmärksammas.

Diskussion

Damfotboll, en orgie i tafflighet?

Enligt undersökningen misslyckades de svenska landslagsspelarna vid damfotbolls-VM 2003 något oftare jämfört med de svenska landslagsspelarna vid herrfotbolls-VM 2006. Kvinnorna misslyckades vid 29 procent av aktionerna och herrarna vid 19 procent av aktionerna. Annorlunda formulerat kan man säga att damerna lyckades i sju av tio aktioner och herrarna i åtta av tio aktioner. Skillnaden är inte särskilt stor och endast den uppmärksamme åskådaren torde uppfatta den. Som visats hade också herrspelarna vissa halvlekar lika hög felprocent som damfotbollsspelarna.

Resultatet visar att Malm, Sandler och andra som avfärdar, och avfärdar, dagens damfotbollsspelare på elitnivå som hopplöst inkompetenta gör sig skyldiga till våldsamma överdrifter. Tonläge och ordval hos en del av kritikerna, till exempel många av dem som skriver anonymt på Internets olika debattfora, tyder också på att det rör sig om män som *inte* primärt vill delta i en seriös diskussion om flick- och damfotbollens kvalitéer. De är istället ute efter att förlöjliga, osynliggöra och marginalisera kvinnor/flickor. Det här gäller också dem som irriteras när en fotbollstidskrift som *Offside* skriver något om damfotboll (vilket inom parentes sagt inte är särskilt ofta).¹⁹ Bland dessa torde dock få vilja gå lika långt som kritikerna gjorde åren omkring 1970, då damfotboll skulle förbjudas eller aktivt motarbetas. Nä, flickor och kvinnor får gärna spela fotboll, undanskymt och utan att ta resurser från pojkar och män, bara de och alla andra förstår att de är sämre fotbollsspelare. När det inte längre är möjligt att utestänga kvinnor från det som tidigare varit manligt kodade aktiviteter blir det, som den norska socialpsykologen Hanne Haavind visat, nödvändigt att upprätthålla principen om den relativa underordningen. En ”modern” kvinna kan enligt Haavind i allmänhet göra allt det som män gör, i arbetslivet men också inom idrotten, men för att säkra männens överordning måste kvinnornas relativa underlägsenhet påtalas. Det är nog en viktig bakgrund till varför somliga tycks så angelägna om att framhålla dam- och flickfotbollsspelarnas dålighet.²⁰

Kvinnornas högre felprocent kan samtidigt tolkas som att det faktiskt finns en skillnad prestationsmässigt mellan manliga och kvinnliga landslagsspelare. En sådan tolkning finner enligt min mening särskilt stöd i de data som rör passningar och mottagningar där kvinnorna generellt hade högre felprocent än männen. Dessa aktionstyper är av flera skäl extra viktiga, dels därför att de kvantitativt dominerar undersökningen (ca 80% av alla aktioner), dels därför att passningar och mottagningar anses tillhöra fotbollens basfärdigheter medan till exempel dribblandet räknas till de svåra och chansartade prestationerna där acceptansen vid misslyckanden följaktligen är högre. Sammantaget betyder detta att utfallet vid passningar och mottagningar är centrala för hur publik, experter och andra värderar fotbollsspelares prestationer (individuellt men också kollektivt). Jag tänker mig vidare att *den dåliga damfotbollsspelaren*, föreställningar om den typiska damfotbollsspelaren, hämtar näring från hur verklighetens damfotboll upplevs. En social konstruktion korresponderar med den materiella och sociala verkligheten, men inte på ett entydigt och självklart sätt.

Varje slutsats angående landslagsspelarnas funktionella teknik och speluppfattning förutsätter dock att man accepterar undersökningens ”grundbult”, nämligen att en analys av fotbollsspelares individuella aktioner under åtta (världs-) mästerskapsmatcher – om de lyckats eller misslyckats i sina aktioner – genererar fakta som kan användas för att uttala sig om spelarnas funktionella teknik och speluppfattning. Det finns många invändningar och komplikationer, och jag ska behandla några av dem nedan.

19 En granskning av tre årgångar (2003-2005) av *Offside* visar att omkring 1-2 % av spaltutrymmet ägnades damfotboll medan omkring 70-75 % ägnades herrfotboll (övriga sidor reklam, insändare etc). Trots detta kunde läsarna uppröras när *Offside* behandlade damfotboll. Efter en artikel 2003 om damfotboll kom t ex en kritisk insändare från en läsare som beklagade sig. Redaktörens svar är intressant: ”Offside kommer även fortsättningsvis att domineras av mansfotboll. Dock har vi lite svårt att förstå att läsekretsen sväljer – och hyllar – exempelvis 36 sidor om Millwall och 10 sidor om Cooköarnas landslag [...] medan ett par sidor damfotboll retar några av er till vansinne”. *Offside*, nr 5 2003. Se Fanny Hjelm-Rönnlund, ej publicerat elevarbete, Bräntbergsskolans fotbollsklass, 9 F, ht 2006, Umeå: ”Dam- och flickfotboll i Offside”.

20 Hanne Haavind, ”Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3 1985.

Åtta matcher

Studiens empiriska underlag utgörs av omkring 5000 aktioner vilket kanske låter mycket men det rör sig ändå om bara fyra plus fyra matcher från två mästerskapsturneringar. Enstaka matcher kan av många skäl, till exempel taktiska överväganden, skador, utvisningar med mera utvecklas på ett sätt som mycket påtagligt påverkar spelarnas handlingsutrymme och prestationer och ytterst den upplevda spelkvalitén. Det handlar också om matchernas betydelse. Gäller det att ”vinna eller försvinna” så brukar det vara svårare att spela vårdat jämfört med om laget redan är klart för avancemang.

Det hade varit önskvärt om studien till exempel hade inkluderat Sveriges matcher vid senaste europamästerskapen för damer (2005) och herrar (2004) och Sveriges matcher från herrfotbolls-VM 2002 och damfotbolls-VM 1999. Ytterligare åtta dammatcher och åtta herrmatcher hade givit omkring tre gånger så många aktioner att analysera. Man kan ju givetvis också utöka studien genom att analysera matcher från herr- respektive damallsvenskan. Önskvärt hade också varit om matcherna granskats av två (eller fler) personer för att kontrollera samstämmigheten när det gäller svårbedömda aktioner och graden av press på bollhållaren.

Jag har tyvärr inte heller haft möjlighet att inom ramen för denna studie fördjupa mig i de svenska landslagens taktik vid de aktuella matcherna och i förlängningen hur detta kan tänkas ha påverkat spelarnas prestationer. Det är en brist då det hade kunnat ge svar på en del frågor som rör skillnaderna mellan dam- och herrlandslaget när det gäller manpress och passningslängden. Som visats hamnade de kvinnliga landslagsspelarna relativt ofta under manpress och detta angavs som delförklaring till att de misslyckades något oftare än de manliga landslagsspelarna. Likadant förhöll det sig med passningslängden då de kvinnliga landslagsspelarna oftare än männen slog långa passningar. De viktiga och centrala följdfrågorna i detta sammanhang är givetvis *varför* svenskorna valde långa passningar framför korta och framförallt *varför* de oftare hamnade under manpress. Några tänkbara orsaker till det sistnämnda är att det berodde på a) motståndarnas taktik; att sätta hög och aggressiv press b) svenskornas taktik; att till exempel ofta passa bollen till markerad spelare för snabbt tillbakaspel för att i nästa steg slå en lång passning till den yta som (förhoppningsvis) skapats c) bristande speluppfattning som gjorde att svenskorna oavsiktligt hamnade i trängda lägen. Ett liknande resonemang kan föras om *varför* man relativt ofta valde att spela med ett tillslag.

Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att pröva och jämföra dam- och herrfotbollsspelares fotbollsteknik genom att låta dem tävla på tid i en eller flera olika typer av teknikanor. Men dels missar man då samspelet fotbollsteknik och speluppfattning, dels är det inte denna typ teknisk kompetens som står i fokus i undersökningen utan den som åskådare möter när de tittar på fotbollsmatcher, det vill säga, funktionell teknik.

Den informationsfattiga empirin

Prestationerna har inte graderats i något avseende utan en enda sak har fokuserats; om spelarnas prestationer misslyckats eller lyckats. Det här betyder till exempel att jag likställt ett hårt pressat distansskott på volley från 25 meter som tar i ribban med ett helt misslyckat distansskott som rullar över kortlinjen ute vid hörnflaggan. Båda gångerna tänker vi oss att skytten var under halvdistanpress. Den förstnämnda prestationen får de svenska supportrarna att jubla och stöna av frustration över ”hur nära det var” medan den sistnämnda ger

upphov till uppgivna suckanden. Trots detta kategoriseras alltså båda aktionerna som misslyckade. Detsamma gäller som sagt aktioner med positivt utfall, ett plus är ett plus, varken mer eller mindre. Det betyder till exempel att *alla* distansskott som damfotbollsspelarna lyckades få på mål hypotetiskt kan ha varit "täfjuttar" medan männens distansskott i samtliga fall rörde sig om hårt skruvade utsidor.

Problemet med den informationsfattiga empirin är av särskild vikt när det gäller bedömningen av passningar och mottagningar eftersom de var de helt dominerande aktionstyperna, men också därför att passningar och mottagningar kan göras på många olika sätt. Undersökningen avslöjar till exempel inte hur ofta passningar med ett tillslag slogs under snabb förflyttning och om passningen var en del i ett så kallat väggspel. Båda prestationerna är svårare och värderas därför högre än många andra typer av kortpassningar. Jag tänker mig också att prestationerna i detta avseende är viktiga ur ett åskådarperspektiv. Grova misslyckanden och lyckade prestationer – om de är extraordinära och/eller matchavgörande – färgar helhetsbedömningen på ett selektivt sätt. *En* fantastisk och avgörande dribbling minns man men inte de många mindre imponerande dribblingarna, och likadant förhåller det sig med misslyckandena. Det kan till exempel röra sig om en dåligt slagen passning i slutminuten som resulterar i ett mål för motståndarna eller en missad straff (tänk på Staffan Tappers beryktade straffmiss mot Polen vid VM 1974).

En gradering av de negativa utfallen i exempelvis tre nivåer, hade sannolikt varit möjlig att göra och kunnat ge intressanta data. Det hade dock gjort matchanalyserna ännu mer komplicerade och tidsödande. I viss mån har också en dylik analys gjorts, om än inte så systematisk, då jag noterat varje prestation som jag uppfattade som anmärkningsvärt svag eller stark. Till starka prestationer räknades exempelvis lyckade klacksparkar, bollmottagningar på bröstkorgen i trängda lägen, avancerade väggspel i högt tempo med mera. Till grova misslyckanden räknades till exempel passningar som utan synbar orsak gick helt fel.

Min sammanställning visar på denna punkt inga större skillnader mellan landslagen vad det gäller uppseendeväckande goda prestationer, i genomsnitt omkring 15-20 per match medan däremot damfotbollsspelarna gjorde sig skyldiga till ungefär dubbelt så många grova misslyckanden (i genomsnitt omkring fem per match för herrarna och närmare tio för damerna).

Grova misstag uppmärksammades också av TV-kommentatorerna vilket förstärkte misslyckandet. Bisittaren Tina Nordlund uttryckte sig så här när Sverige mötte Brasilien och en passning hamnade fel: "Det är slarvigt av Hanna Marklund att slå bort den. Hon står där och bryter...men hon får inte slå bort en sådan lätt passning" (ca 70 minuter in i matchen).

Det är svårt att definiera vad som ska räknas till mycket grova misslyckanden respektive mycket goda prestationer och att kvantifiera dessa. Bedömningarna blir subjektiva. Men förmodligen är dessa prestationer, inte minst de grova misslyckandena, viktiga när åskådare, experter med flera faller värderande och generella omdömen om till exempel dam- och herrfotbollsspelares prestationer. Det här torde särskilt gälla dem som på förhand har en negativ attityd till damfotboll på elitnivå.

Avslutning

Den tävlingsinriktade damfotbollen har funnits sedan 1960-talets andra hälft då den växte fram i Sverige och länder som Danmark, USA, Kanada, (Väst-)Tyskland, Tjeckoslovakien, Italien och Nya Zeeland. Den moderna herrfotbollen hade då funnits i omkring 75-100 år och var vid denna tidpunkt, 1960-talets andra hälft, inne i en accelererande kommersialiserings- och professionaliseringsfas. I Sverige började herrfotbollsspelare kunna leva på sin idrott under 1970- och 1980-talen och utbudet av TV-sända matcher ökade snabbt för att explodera i omfattning under 1990-talet. Nationella och internationella serier och turneringar inom herrfotbollen är idag jättelika evenemang med spektakulära inslag som fångslar en global publik. Duktiga och karismatiska herrfotbollsspelare är inte bara idoler och föredömen utan också mångmiljonärer med en stjärnstatus liknande dem som pop- och filmstjärnor har. Om och om får vi i slowmotion se deras konster (till exempel på *Euro-sport*) vilket bidrar till att skruva upp förväntningarna till den grad att vi ibland blir lite besvikna när vi får chans att se dem live eller på TV i direktsända matcher.

Som de flesta fotbollsintresserade vet är damfotbollsspelarnas villkor radikalt annorlunda. Ett fåtal av de allra bästa spelarna i damallsvenskan har ersättningar och sponsorer som gör att kan leva på sitt fotbollsspel, men för det stora flertalet är det annorlunda, här gäller amatöriddrottens villkor. I länder som Tyskland, Danmark, England, Norge, USA och Kanada torde det se ut på ungefär samma sätt.

Det är mot denna bakgrund inte särskilt märkligt att unga pojkar i 9-12-årsåldern drömer om en proffstillvaro och tränar intensivt, inte bara när föreningens lag tränar, utan på egen hand. Enligt SvFF är också dessa år extra viktiga ur inläringssynpunkt. Här finns som jag ser det en avgörande skillnad då flickor inte i samma utsträckning tränar individuellt eller spontant med jämnåriga. Flickor i denna ålder tränar en-två gånger i veckan – de ”går i fotboll” som det brukar heta – och nöjer sig med detta. Men för att få en mycket god fotbollsteknik krävs extra träning och ett lekfullt experimenterande med bollen.

Anledningarna till skillnaderna på denna punkt mellan pojkar och flickor beror bland annat på omständigheterna ovan – de många inspirerande förebilderna inom herrfotbollen – men också på samhällets genusordning som fortfarande, fyrtio år efter damfotbollens tävlingsmässiga genombrott, på olika sätt hämmar och begränsar flickor och kvinnors möjligheter att utvecklas som fotbollsspelare. De anses till exempel inte ha riktigt samma motiv som pojkar och män när det gäller idrottandet, och denna uppfattning torde många flickor och kvinnor ha tagit till sig, vilket påverkar deras anspråk. Föreskrivna ideal för hur flickor och kvinnor ska se ut och röra sig i det offentliga rummet, försiktigt, återhållsamt och utan större kroppsliga åthävor, komplicerar och försvårar på ett subtilt sätt deras fotbollsspelande.²¹ Det verkar också som om föreställningar om flick- och damfotboll, om vad som är rimligt att kräva, är lägre än för dem som gäller för pojkar och män. När exempelvis femtonåriga pojkspelare nickar bollen efter en målvaktsutspark förväntar sig publiken att bollen ska träffa pannan och att nickan ska riktas framåt eller till medspelare. Vid flickmatcher jublar supportrarna om någon i det egna laget sätter dit huvudet; om bollen tar uppe

21 Som kuriosita kan nämnas att jag som tränare i ett av Mariehem SK:s flicklag hade svårt att få en del flickor i laget att använda hela kroppen när de skulle skjuta vristskott. Efter att ha läst Iris Marion Youngs bok ”Att kasta tjejkast” var det lättare att förstå deras svårigheter. Iris Marion Young, *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm 2002.

på skallen eller i vilken riktning den nickas, det spelar ingen roll. Det är inte konstigt om flickor tror att denna prestation är riktigt utförd.

I föreningarna sker vidare en ojämlig resursfördelning, också långt ner i seriesystemet. I herrallsvenskan och division ett herrar motiveras och legitimeras detta med att de drar in mer pengar, *marknadsprincipen*. I ett samhälle dominerat av ett kapitalistiskt marknadstänkande framstår principen som både rimlig, sympatisk och oantastlig. Längre ned i seriesystemet motiveras och legitimeras den ojämliga resursfördelningen inte av marknadsprincipen utan av att vuxna män, juniorer och tonårspojkar har ett större behov, *behovsprincipen*.²² Båda principerna innehåller samtidigt idéer och föreställningar om att män och pojkar är mycket överlägsna kvinnor och flickor i fotboll och att detta, skickligheten på fotbollsplanen samt spelarnas syn på det egna idrottandet (ambitionsnivå med mera), inte bara får utan också *ska* få genomslag vid resursfördelningen.

Den könsmissiga ojämligheten inom svensk fotboll, och sätten att förklara och legitimeras den, återfinns inom andra samhällssektorer. Arbetet för att skapa en mer jämlik fotboll, och utsikterna att nå framgång, påverkas därmed av förhållanden utanför fotbollen och vad som händer i samhället i stort. Man får inte heller glömma att fotbollen är en internationell idrott och att damfotboll i många länder, och inom många nationella fotbollsförbund, har en mycket svag ställning. Fotbollens jämställdhetsarbete är alltså ett tämligen omfattande och tidskrävande projekt. Men någonstans måste man börja. Personligen ifrågasätter jag alltid de självsäkra och kategoriska damfotbollskritikerna, de som "vet" hur det är med än det ena än det andra inom flick- och damfotboll. En rimlig allmän utgångspunkt är också, enligt min mening, att kvinnors och flickors fotbollsspelande betraktas och behandlas som lika viktig och angelägen som det fotbollsspelande som pojkar och män sysslar med.

---

22 Det kan t ex röra sig om seriespelet (deltagandet i bra och jämna serier förutsätter i många delar av landet långa och förhållandevis dyra resor) och om matchfunktionärerna ska vara en eller tre (tredomarsystemet, som är säkrare än endomarsystemet, är t ex vanligare i många ungdomscuper på pojkssidan i åldersgrupperna 15-17 år medan jämnåriga flickor ofta får nöja sig med en domare).